

The Ethical Duties of Foreign Representatives of the Islamic Republic of Iran in New Public Diplomacy Based on the Statements of Ayatollah Khamenei

AmirMahdi HasibiTaheri

Researcher, Development Center, Imam Sadegh University, Tehran, Iran. (Corresponding author)

Email: fatehii61@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Seyed Mohammad Reza Ahmadi Tabatabaei

Associate Professor and Faculty Member, Political Thought Department, Imam Sadegh University, Tehran, Iran.

Email: tabatabai@isu.ac.ir

 0000-0000-0000-0000

Abstract

An effective foreign policy constitutes a principal instrument through which states pursue national interests and strategic objectives. Within this framework, ambassadors and foreign representatives—by virtue of residing in host countries and possessing familiarity with diplomatic practices—play a critical role. Despite extensive research on the functions of foreign representatives, insufficient attention has been paid to their ethical duties, notwithstanding their importance. The data for this study were collected through library research, focusing on the speeches and writings of Ayatollah Khamenei. A qualitative approach and thematic analysis method were employed for data analysis. Grounded in principles such as human dignity and equality articulated in religious sources, the findings identify multiple ethical responsibilities for ambassadors across four domains: individual, familial, administrative, and international. Accordingly, the ambassador is expected to assume responsibility toward the self, family, staff of the mission, and the people of the host country, adopting a broad and compassionate outlook oriented toward guidance, growth, and the removal of obstacles to moral and intellectual development. Thus, diplomatic representation in the framework of new public diplomacy is not confined to technical negotiation or political communication, but entails an ethically grounded civilizational mission.

Keywords: Ayatollah Khamenei; New public diplomacy; Foreign representatives; Cultural attaché; Ambassador.

وظایف اخلاقی نمایندگان خارجی جمهوری اسلامی ایران در دیپلماسی عمومی نوین مبتنی بر بیانات آیت‌الله خامنه‌ای

امیرمهدی حسینی طاهری

پژوهشگر مرکز رشد دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email mahdi.hasibitaheri@isu.ac.ir

0000-0000-0000-0000

سید محمدرضا احمدی طباطبایی

دانشیار و عضو هیئت علمی گروه اندیشه سیاسی دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

Email: tabatabai@isu.ac.ir

0000-0000-0000-0000

چکیده

سیاست خارجی کارآمد یکی از ابزارهای دولت‌ها برای رفع نیازها و دستیابی به اهداف خود است. در این میان سفرا و نمایندگان خارجی با توجه به زندگی در کشور میزبان و آشنایی با دیپلماسی و فنون آن می‌توانند نقش مهمی ایفا کنند. در پژوهش‌های موجود در تعیین وظایف نمایندگان خارجی، به وظایف اخلاقی آنان - علی‌رغم اهمیت آن - توجهی نشده است. گردآوری داده‌های پژوهش پیش‌رو پس از مطالعات کتابخانه‌ای بیانات و مکتوبات موجود از آیت‌الله خامنه‌ای، به‌دست‌آمده و برای تحلیل آن از رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون استفاده شده است. نتایج این پژوهش با توجه به اصولی همچون کرامت و برابری انسانی که در منابع دینی به آن اشاره شده است، وظایف اخلاقی مختلفی برای سفرا در نظر گرفته است. این وظایف در ساحت‌های مختلف «فردی»، «خانوادگی»، «اداری» و «بین‌المللی» است که به دنبال آن سفیر باید نسبت به خود، خانواده، افراد نمایندگی و مردم محل مأموریت با دیدی وسیع و دلسوزانه در راستای هدایت، رشد و رفع موانع هدایتی آنان احساس مسئولیت داشته و تلاش کند.

واژگان کلیدی: آیت‌الله خامنه‌ای، دیپلماسی عمومی نوین، نمایندگان خارجی، رایزن

فرهنگی، سفیر.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۹

فصلنامه رهنمون انقلاب اسلامی، سال ۲، شماره ۸، زمستان ۱۴۰۴، صص ۱۲۵-۱۶۲

دسترسی به مقالات نشریه علمی رهنمون انقلاب اسلامی (Open Access) است.

نشریه علمی «رهنمون انقلاب اسلامی» تحت مجوز بین‌المللی

Creative Commons Attribution 4.0 International

Doi:10.22034/rir.2025.503830.1083

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه رهنمون انقلاب اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

دولت‌ها در عرصه داخلی و خارجی وظایف گوناگونی را بر عهده دارند که باید به صورت توأمان و متوازن، منجر به تأمین منافع ملی مردم آن کشور شود. به همین خاطر سیاست خارجی یکی از مهم‌ترین بخش‌های زندگی سیاسی و اجتماعی دولت‌ها را تشکیل داده و به‌عنوان عاملی به‌شدت اثرگذار در تأمین منافع ملی به شمار می‌رود. جمهوری اسلامی ایران نیز به‌عنوان یک نظام سیاسی مبتنی بر دین اسلام، آن‌هم در دوران سکولاریسم، برای حفظ و افزایش عمق راهبردی خود در جهان نیازمند سیاست خارجی کارآمد و انتخاب دیپلمات‌های متخصص و متعهد است تا در نهایت بتواند هم منافع ملی خود را محقق کرده و هم متحدانی ارزشمند برای خود پیدا کند (ازغندی، ۱۳۸۱: ۱۵۷). از سوی دیگر انقلاب اسلامی ایران با توجه به ماهیت فرهنگی خود، آرمان‌ها و ارزش‌های فرهنگی - مذهبی را به‌عنوان رکن اصلی نظام سیاسی و یکی از منابع تعیین‌کننده منافع ملی خود قرار داده و به دنبال تثبیت و گسترش آن است. این مجموعه از آرمان‌ها و ارزش‌ها را می‌توان در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای با عنوان «شاکله و فرهنگ انقلابی بودن» جست‌وجو کرد. بنابراین، در انتخاب نمایندگان خارجی، علاوه بر صلاحیت‌های عمومی و حرفه‌ای دیپلماتیک، باید خصوصیتی که نمایانگر ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی باشد نیز مد نظر قرار داد.

در مسیر تحقق اهداف سیاست خارجی، علاوه بر انتخاب کارگزاران متخصص و متعهد، استفاده از ابزارهای مناسب ضروری است که دیپلماسی عمومی یکی از کارآمدترین آن‌ها است. به اعتقاد دهقانی فیروزآبادی و رادفر (۱۳۹۳)، این امر مستلزم ارتباط گسترده با گروه‌های مرجع، رهبران احزاب سیاسی، گروه‌های ذی‌نفع و ذی‌نفوذ، نخبگان سیاسی، فرهنگی، علمی، رسانه‌ای و کلیه شهروندان جهت شکل‌دهی و هماهنگ‌سازی افکار عمومی با اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی است (فیروزآبادی و رادفر، ۱۳۹۳: ۷۲-۷۳). اهمیت دیپلماسی عمومی نوین در نظام پساوستفالیایی به دلیل افزایش قدرت غیرقابل انکار افکار عمومی در کنترل رفتار و سیاست‌های کنشگران دولتی افزایش یافته است (سعیدی، ۱۳۹۳: ۶۳-۶۴). بنابراین، کشورها برای موفقیت در دستیابی به منافع ملی خود باید به اموری که در ارتقای

جایگاه و تصویر آن‌ها در میان مردم کشور مقابل مؤثر است، توجه بیشتری داشته باشند. به همین دلیل، رعایت اصول اخلاقی در دیپلماسی عمومی نوین اهمیت یافته و التزام نمایندگان خارجی به اصولی مانند صداقت، صبر و بردباری، کنترل احساسات، اجتماعی بودن، مهمان‌نوازی، بزرگ‌منشی و دوری از خودنمایی و ظاهرسازی بسیار حائز اهمیت شده است و نمایندگان تلاش می‌کنند که در تعامل با مقامات رسمی و مردم کشور محل مأموریت خود این موارد را رعایت کنند.

با رجوع به منابع اسلامی، بسیاری از موارد اخلاق اجتماعی با ادبیتانی متعالی‌تر از سایر مکاتب بیان شده که نشان‌دهنده اهمیت بالای آن در دین اسلام است. البته باید به تفاوت نگاه تکلیف‌گرایی اسلامی و نگاه کارکردگرایانه سایر مکاتب و نظریات در مسئله رعایت اخلاق اجتماعی، توجه داشت. علت پیروی از اخلاق اجتماعی در نگاه اسلامی صرفاً رعایت آداب معاشرت نیست، بلکه کرامت ذاتی انسان‌ها ایجاب می‌کند که تمامی مسلمانان نسبت به هدایت دیگران دلسوز بوده و برای این هدف تلاش کنند. بخشی از این تلاش برای هدایت، با ابزار گفت‌وگو و استدلال و بخش مهم‌تری از آن با رفتار محبت‌آمیز انسان محقق خواهد شد. در قرآن، یکی از علل پیروی و جذب مردم به پیامبر (ص) محبت ایشان بیان شده است (آل عمران: ۱۵۹) و در روایتی از امام صادق (ع)، جوهره اصلی دین، محبت و حب معرفی شده است (صدوق، جلد ۱: ۲۱).^۲ خود پیامبر نیز هدف بعثت را اتمام مکارم اخلاقی بیان می‌کنند (مجلسی، ج ۱۶: ۲۱۰).^۳ نکته مهم در این رفتار محبت‌آمیز، دایره گسترده آن و تعمیم آن به تمامی انسان‌ها است، چنانکه قرآن کریم حضرت پیامبر (ص) را «رحمه للعالمین»^۴ معرفی می‌کند (انبیاء: ۱۰۷).

در خصوص ضرورت و چرایی انجام این پژوهش از دو بُعد نظری و عملی می‌توان صحبت کرد. ضرورت انجام این پژوهش در بُعد نظری به کمرنگ بودن مسئله پرداختن به ویژگی‌های اختصاصی یک نماینده خارجی جمهوری اسلامی ایران و تمرکز بیشتر تحقیقات صورت گرفته بر ویژگی‌های عمومی و آداب کنسولی مربوط

۱. «فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ»

۲. «قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ هَلِ الدِّينُ إِلَّا الْحُبُّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ»

۳. «رَوَى عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ»

۴. «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ»

می‌شود. بنابراین توجه به این مسئله در قالب یک پژوهش علمی و با رعایت ضوابط و قواعد آکادمیک اهمیت پیدا می‌کند. کم‌توجهی به این موضوع در سطح نهادهای متولی، موجب شده است که دستاوردهای مربوط این حوزه، ناشی از ذکاوت و ابتکارات شخص نماینده بوده و ارتباط چندانی با پیروی از رویه‌های مرسوم نهادهای مسئول در عرصه دیپلماسی عمومی نوین جمهوری اسلامی نداشته باشد که برای نمونه می‌توان به کتاب‌های سفیر ما در بهشت (آقای پور، ۱۴۰۲)، رسول مولتان (قاسمی زهد، ۱۳۹۴)، به وقت بیروت (رضایی، ۱۴۰۲) و جمعه دوم آوریل (شریعتی، ۱۴۰۰) مراجعه کرد.

از بُعد عملی نیز، با پرداختن به این موضوع می‌توان به معیارهای کارآمدتری برای انتخاب، ارزیابی و رشد سالانه نمایندگان خارجی دست یافت. عدم التزام کامل به دستورات و توصیه‌های اسلامی باعث می‌شود جمهوری اسلامی در عرصه دیپلماسی عمومی به اهداف خود نرسد یا نتایج متناسب با تلاش و هزینه صورت گرفته نباشد. همچنین، عدم تطابق بین دعوت نماینده خارجی به آموزه‌های اسلامی و رفتار او یا خانواده‌اش، حس منفی در مخاطب ایجاد کرده و تصویر ملی را مخدوش می‌کند. با توجه به اهمیت موضوع، به اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای رجوع شده تا نگاه ایشان به این مسئله با توجه به ویژگی‌های علمی و مسئولیت‌های اجرایی‌شان در انقلاب و سیاست خارجی استخراج شود. بررسی این موضوع در اندیشه ایشان از دو جهت قابل بررسی است؛

۱. جایگاه علمی؛ متأسفانه مسئولیت‌های سیاسی ایشان موجب شده است تا ابعاد دیگر شخصیت برجسته ایشان، مغفول بماند. آیت‌الله خامنه‌ای علاوه بر شخصیت سیاسی، وجوه شخصیتی دیگری همچون مرجع تقلید، مفسر قرآن، روشن‌فکر، مصلح اجتماعی، مبارزی انقلابی و ... دارند که قابل استفاده است (غفاری، ۱۳۹۹: ۷).

۲. جایگاه حقوقی؛ مسئولیت‌های اجرایی مختلف ایشان موجب شده است که دیدگاه‌های ایشان در رفت و برگشت با مسائل اجتماعی همراه با یک تحلیل و تجویز آرمان‌گرایانه، در عین واقع‌بینی باشد. ایشان در قامت رئیس‌جمهور «با هدف توسعه روابط خارجی و دستیابی به اهداف سیاست خارجی

جمهوری اسلامی، به کشورهای متعددی سفر کردند. ایشان در دوره اول ریاست جمهوری به کشورهای سوریه، لیبی و الجزایر و در دوره دوم به کشورهای پاکستان، تانزانیا، زیمبابوه، آنگولا، موزامبیک، یوگسلاوی، رومانی، چین و کره شمالی سفر کردند» (جبرائیلی، ۱۳۹۸: ۳۷۲).

بر این اساس پژوهش پیش‌رو به دنبال آن خواهد بود که از طریق مطالعه و بررسی آثار آیت‌الله خامنه‌ای، به احصای وظایف اخلاقی نمایندگان خارجی جمهوری اسلامی ایران بپردازد. با توجه به نکات بیان شده، سؤال اصلی این پژوهش عبارت است از اینکه دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای درباره وظایف اخلاقی نمایندگان خارجی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

همچنین سؤالات فرعی این پژوهش عبارت‌اند از:

۱. در دوران نوین دیپلماسی عمومی، اخلاق چه جایگاهی در تحقق منافع ملی دارد؟
 ۲. نقش آفرینی و جایگاه نمایندگان خارجی در عرصه دیپلماسی عمومی نوین به چه نحوی است؟
 ۳. با توجه به تحولات در عرصه روابط بین‌الملل نمایندگان خارجی علاوه بر وظایف سیاسی خود، باید نسبت به چه امور دیگری اهتمام داشته باشند؟
 ۴. ضرورت پایبندی نمایندگان خارجی به اصول اخلاقی در روابط چهارگانه خود از چه جهت است؟
- این پژوهش با توجه به ماهیت اکتشافی ناظر به پاسخ سؤالات اصلی و فرعی از اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، فرضیه‌آزما نبوده و در آن با روش تحلیل مضمون به سؤال‌های بالا پاسخ داده شده است.

۱. پیشینه تحقیق

در زمینه رابطه میان اخلاق و دیپلماسی پژوهش‌های خوبی صورت گرفته است؛ اما علی‌رغم اهمیت جایگاه نمایندگان خارجی در تحقق اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی، پژوهشی به صورت متمرکز در این زمینه با رویکرد اخلاقی صورت نگرفته

است. پژوهش‌های موجود را از حیث موضوع محوری‌شان می‌توان به سه گروه اصلی تقسیم کرد:

۱-۱. آثاری که به بررسی رابطه میان اخلاق و دیپلماسی پرداخته‌اند

جدول ۱: پیشینه آثار مربوط به اخلاق و دیپلماسی

ردیف	نوع اثر	عنوان اثر	نوآوری
۱	کتاب	اسلام و رفتار سیاسی (مهربان، ۱۴۰۱)	بخش مربوط به اخلاق در این کتاب بیشتر با نگاهی فلسفه اخلاقی نگاشته شده است و در قسمت مرتبط با صفات اخلاقی تبعات آن را در عرصه اجتماعی بیان کرده است. این کتاب تمایزی میان سیاست داخلی و سیاست خارجی قائل نشده و بر اندیشه رهبر معظم انقلاب مبتنا ندارد.
۲	کتاب	دیپلماسی پیامبر (ص) (جمشیدی، ۱۳۹۰)	نویسنده علی‌رغم بررسی جامع معنای لغوی و تاریخچه سفارت و سفیر، از وظایف سفرا چشم‌پوشی کرده و صرفاً به بیان اصول و قواعد کلی دیپلماسی پیامبر (ص) پرداخته است. این اثر براساس نگاه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نگاشته نشده است.
۳	کتاب	دیپلماسی و رفتار سیاسی در اسلام (سجادی، ۱۳۸۹)	این اثر با وجود اشاره به رابطه میان اخلاق اسلامی و دیپلماسی، توجه کافی به تاثیر رعایت اخلاقی اسلامی توسط خود کارگزاران در تحقق منافع ملی در عرصه دیپلماسی ندارد. همچنین این کتاب مبتنی بر اندیشه رهبر معظم انقلاب نوشته نشده است.

ردیف	نوع اثر	عنوان اثر	نوآوری
۴	کتاب	اخلاق و دیپلماسی (توسکانو و دیگران، ۱۳۸۷)	اگر چه موضوع کتاب با پژوهش حاضر همخوانی دارد، اما به ویژگی‌ها و وظایف اخلاقی نمایندگان خارجی پرداخته نشده است. این کتاب حاصل تجربیات سفیر اسبق ایتالیا در ایران است که طبعاً با نگاه کارکردگرایانه و بدون توجه به منابع اسلامی و اندیشه رهبری نگاشته شده است.
۵	پایان نامه	اخلاق در روابط بین‌الملل و دیپلماسی از منظر قرآن و روایات (نقوی، ۱۳۹۴)	این آثار بیشتر ناظر به مباحثی همچون حقوق تعهدات، حقوق بشر، وفای به عهد، صداقت و ... اشاره کرده‌اند و اگر مبحثی با عنوان وظایف یا خصوصیات سفیر و نمایندگان خارجی در آنان وجود دارد، به وظایف فردی پرداخته و وظایف در قبال خانواده و کارمندان حاضر در نمایندگی را بیان نکرده‌اند. همچنین این آثار پژوهشی مبتنی بر آیات، روایات و سیره پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) به رشته تحریر درآمده و مبتنی بر رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نمی‌باشند.
۶	مقاله	شیوه‌های دیپلماسی پیامبر (ص) در تعامل با اهل کتاب (عرفانی و مسترحمی، ۱۳۹۷)	
۷	مقاله	اخلاق علوی در پرتو الزامات روابط دیپلماتیک (لؤلویی و جعفری نژاد و باباتبار سرخی، ۱۳۹۲)	این دو مقاله نیز همانند آثار فوق به وظایف سفیر نسبت به خانواده و کارمندان حاضر در نمایندگی براساس اندیشه و بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) نپرداخته‌اند.
۸	مقاله	اخلاق و رفتار سیاسی پیامبر اعظم (ص) (منتظری، ۱۳۸۸)	

۱-۲. آثاری که به بررسی اخلاق و دیپلماسی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

پرداخته‌اند.

جدول ۲: پیشینه آثار مربوط به اخلاق و دیپلماسی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

ردیف	نوع اثر	عنوان اثر	نوآوری
۱	کتاب	دیپلماسی تراز (ایمانی‌پور، ۱۴۰۲)	این دو کتاب اگرچه دیدارهای رهبری با قشرهای مختلفی از نمایندگان خارجی جمهوری اسلامی را منتشر کرده است؛ اما نه تحلیلی نسبت به آنان ارائه داده و نه حتی مطالب آنان را دسته‌بندی کرده است. البته در خلال این مطالب نکات به شدت خوب و مفیدی که مرتبط با موضوع این پژوهش باشد نیز به چشم می‌خورد.
۲	کتاب	دیپلماسی و نقشه راه در روابط بین‌الملل (نوش‌آبادی، ۱۳۹۶)	
۳	کتاب	دیپلماسی انقلابی دیپلماسی فعال: دیپلماسی عمومی و صدور انقلاب از دیدگاه امامین انقلاب اسلامی (ناقدی، ۱۴۰۱)	در این آثار به بیان مبانی فکری و اخلاقی آیت‌الله خامنه‌ای در عرصه سیاست خارجی و جایگاه سفیر و وظایف او پرداخته شده، اما صرفاً به جمع‌آوری فیش‌هایی از رهبر انقلاب اکتفا کرده و تحلیلی نسبت به آن و اثرگذاری وظایف اخلاقی سفرا بر دیپلماسی عمومی و صدور انقلاب ارائه نکرده‌اند. البته ناقدی (۱۴۰۱) به مقدار خیلی خلاصه و کوتاه به برخی وظایف اخلاقی سفرا اشاره کرده، اما نسبت به وظایف آنان در رابطه با خانواده و کارمندان نمایندگی سخنی نگفته است.
۴	کتاب	سیاست خارجی (سیاهپوش، ۱۳۹۸)	
۵	کتاب	راهبردهای سیاست خارجی (موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰)	این اثر نیز همانند اثر بالا - البته با حجمی کمتر - صرفاً به جمع‌آوری فیش‌هایی از رهبر انقلاب اکتفا کرده و تحلیلی نسبت به آن و اثرگذاری وظایف اخلاقی سفرا بر دیپلماسی عمومی و صدور انقلاب ارائه نکرده است.
۶	مقاله	نقش رهبری نظام در کارآمدی دیپلماسی عمومی از طریق مدیریت تصویر (دهقانی)	این مقاله به جایگاه و نقش امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری به عنوان رهبران انقلاب در کارآمدی دیپلماسی عمومی از طریق مدیریت تصویر می‌پردازد. نویسندگان به تبیین مفاهیم توسعه قدرت نرم

ردیف	نوع اثر	عنوان اثر	نوآوری
		فیروزآبادی و همکاران، (۱۴۰۰)	آگاهی‌بخشی و بیدارسازی ملت‌ها، ارائه جامعه الگو و نمونه، معرفی تمدن ایرانی-اسلامی و ... توسط رهبران انقلاب پرداخته و اشاره‌ای به نقش و وظایف سفرا و نمایندگان خارجی نداشته است.
۷	مقاله	بررسی ابعاد و شاخص‌های دیپلماسی عمومی مقام معظم رهبری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (پازکیان و آدین و جعفری‌نژاد، ۱۳۹۸)	این اثر پژوهشی توجهی نسبت به نقش کارگزاران سیاست خارجی و دیپلماسی عمومی نداشته و وظایفی که باید آنان به جهت تحقق و ارتقای شاخص‌های دیپلماسی عمومی از نگاه مقام معظم رهبری انجام دهند را جمع‌آوری نکرده است.
۸	مقاله	مخاطبان، اهداف و تقویت دیپلماسی عمومی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (سیمبر و رضاپور و دانش، ۱۳۹۵)	در بخش پایانی این مقاله به مواردی جهت تقویت دیپلماسی عمومی از جمله «رسانه‌ها»، «هنر»، «مراکز آموزشی» و «ورزش» استفاده شده است؛ اما نسبت به نقش کارگزاران بحثی صورت نگرفته است.
۹	مقاله	راهبردها و بایسته‌های سیاست خارجی و دیپلماسی جمهوری اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (اخوان کاظمی، ۱۳۹۱)	نویسنده در این مقاله صرفاً به تبیین راهبردها و بایسته‌های کلان و نه ناظر به کارگزاران پرداخته است؛ به بیان دیگر در این اثر وظایفی به جهت تحقق این راهبردها و بایسته‌ها برای سفرا و نمایندگان خارجی مشخص نشده است.

۳-۱. آثاری که به بررسی ویژگی‌ها و وظایف اخلاقی نمایندگان خارجی

پرداخته‌اند

جدول ۳: پیشینه آثار مربوط به ویژگی‌ها و وظایف اخلاقی نمایندگان خارجی

ردیف	نوع اثر	عنوان اثر	نوآوری
۱	کتاب	دیپلمات‌ها چه کار می‌کنند؟ (بارد، ۱۳۹۶)	این کتاب با بیان داستان‌گونه و از زبان یک دیپلمات خبره به مسائلی پیرامون شغل دیپلمات‌ها می‌پردازد. این کتاب فصولی را به بحث تعامل با مردم بومی، مهمان‌نوازی و پذیرایی، زندگی سخت برای همسر و فرزندان و ... اختصاص داده است؛ اما نویسنده در بیان و تجویزهای خود یک نگاه ندارد و از سوی دیگر به صورت منسجم به وظایف اخلاقی نمایندگان خارجی پرداخته است.
۲	کتاب	دیپلمات و دیپلماسی (آلادپوش و توتونچیان، ۱۳۷۲)	این کتاب را می‌توان نزدیک‌ترین اثر از جهت دغدغه با مقاله پیش‌رو دانست؛ اما این کتاب نیز به خصوصیات اخلاقی خود نماینده خارجی و نه وظایفی که نماینده نسبت به همسر و فرزندان خود دارد، پرداخته است. همچنین در جمع‌آوری این خصوصیات به منابع دینی و طبعاً اندیشه رهبری استفاده نشده است.
۳	کتاب	مأثر مهدیه (ممتحنه الدوله، ۱۳۸۰)	این دو اثر علی‌رغم بیان ویژگی‌های سفیر در غرب و اسلام، اما صرفاً به ویژگی‌های سیاسی و آن هم با نگاه منفعت‌گرایانه پرداخته است تا اهداف ماموریت سیاسی سفیر و منافع کشور مبدا تأمین شود. در هر دو کتاب سخنی نسبت به وظایف اخلاقی گفته نشده است و نوع نگاه هدایتی به مردم ندارد.
۴	کتاب	رسال الملوک (ابن فراء و دیگران، ۱۳۶۳)	
۵	کتاب	دیپلماسی عملی و تشریفات دیپلماتیک (سازگارا، ۱۳۷۳)	این دو اثر نیز پیرامون ویژگی‌های دیپلمات در دوران باستان، اسلام و امروزه صحبت کرده‌اند؛ اما در انتهای کتاب بخشی کوچک به وظایف اخلاقی دیپلمات اختصاص داده شده است که این ویژگی‌ها

ردیف	نوع اثر	عنوان اثر	نوآوری
۶	کتاب	مقدمه‌ای بر تاریخ تئوری دیپلماسی (میرزاصالح، ۱۳۵۶)	و وظایف اخلاقی، صرفاً مرتبط با کار نماینده خارجی است و توجهی به وظایف اخلاقی نماینده خارجی نسبت به خود، همسر و فرزندان نشده است.
۷	مقاله	اخلاق حرفه‌ای دیپلمات در منابع استنباط فقهی (محمودی و دیگران، ۱۳۹۵)	عنوان مقاله اگرچه اخلاق حرفه‌ای دیپلمات‌ها با استناد به منابع فقهی است؛ اما از میان وظایف به وظایف عمومی اشاره کرده و مواردی از جمله حقوق جنگ و صلح، ضرورت التزام و پایبندی به تعهدات و ... که در زمره قواعد اخلاقی کلی هستند را توضیح داده است. در این مقاله اشاره‌ای به وظایف نماینده خارجی نسبت به خانواده و اطرافیان و همچنین اخلاق حرفه‌ای دیپلمات‌ها در تعامل با زیردستان خود نشده است.

۱-۴. نوآوری مقاله حاضر

در بخش پیشینه پژوهش، امکان اضافه کردن منابع دیگری نیز وجود داشت؛ اما سعی شد جدیدترین آن‌ها مورد اشاره قرار بگیرد. این مقاله تلاش می‌کند با تأکید بر نوع نگاه اخلاقی وظیفه‌گرایانه و نه منفعت‌گرایانه از یک‌سو و توجه به سه‌گانه تحلیلی «بینش، گرایش، رفتار» از سوی دیگر، به منابع موجود پیرامون وظایف نمایندگان خارجی و سفر در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای مراجعه کرده و به تقسیم‌بندی چهارگانه وظایف اخلاقی در ساحت‌های «شخصی»، «خانوادگی»، «اداری» و «بین‌المللی» دست پیدا کرده است؛ چراکه غالب آثار به صلاحیت‌ها و ویژگی‌های اختصاصی نماینده جمهوری اسلامی ایران توجهی نداشته‌اند. آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان یک متفکر اسلامی، شخصی که از ابتدای انقلاب عهده‌دار مناصب و مسئولیت‌های گوناگون بوده‌اند و امروز نیز در جایگاه رهبر ایران اسلامی قرار دارند، ما را به‌ضرورت بحث پیرامون این مسئله از نگاه ایشان می‌رساند. ضروری است که نمایندگان خارجی به‌عنوان کارگزاران رسمی جمهوری اسلامی ایران باید از نگاه ایشان مطلع بوده و به‌عنوان دستگاه تحلیلی از آن در عرصه علم و عمل استفاده کند.

۲. چهارچوب مفهومی

۲-۱. دیپلماسی عمومی نوین

واژه دیپلماسی از نمونه واژه‌هایی است که از معانی مختلفی برخوردار است. آلدپوش و توتونچیان (۱۳۷۲) «دیپلماسی»^۱ را واژه‌ای یونانی می‌دانند که به معنای «تا کردن» است و «دیپلما»^۲ نیز به افرادی گفته می‌شود که به آنان نوشته تاشده یا طومارمانندی اعطا می‌شود تا بتوانند وظایف خود را انجام بدهند. به تدریج با گسترش روابط سیاسی میان دولت‌ها، ضرورت استخدام افراد مجربی با عنوان دیپلمات که به این کار مشغول باشند، موجب شکل‌گیری حرفه دیپلماسی شد (آلدپوش و توتونچیان، ۱۳۷۲: ۳).

این مرحله از دیپلماسی که با عنوان دیپلماسی سنتی از آن یاد می‌شود، تا قبل از نظام پساوستفالیایی^۳ کارآمد بوده و برای تأمین منافع ملی از آن استفاده می‌شده است. در دیپلماسی سنتی، دولت‌ها تنها کنشگران آن به شمار می‌رفتند و طبعاً دیپلمات‌های دولتی به‌عنوان تنها و اثرگذارترین نقش‌آفرینان حوزه دیپلماسی محسوب می‌شدند. با تغییرات حوزه روابط بین‌الملل و گسترده شدن ارتباطات جهانی و امکان دسترسی به اطلاعات در حجم انبوه، دیگر نمی‌توان از یکه‌تازی کنشگران دولتی سخن به میان آورد؛ چراکه اینک افکار عمومی به متغیری مهم در روابط بین‌الملل مبدل شده و همین موضوع سازوکارهای جدیدی را می‌طلبد. به همین خاطر در چنین شرایطی، دیپلماسی سنتی قادر نیست به‌تنهایی منافع ملی کشورها را تأمین کند (شیخ‌الاسلامی و نوری، ۱۳۹۶: ۹).

علاوه بر افزایش چشمگیر وزن و جایگاه افکار عمومی در رقم زدن تحولات جهانی، دو عامل پیشرفت‌های سریع در حوزه فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و کاهش نقش بلامنازع دولت‌های ملی به دنبال رشد فزاینده کنشگران غیردولتی در صحنه جهانی موجب شده است که دولت‌ها برای دستیابی به منافع ملی خود از دیپلماسی سنتی به سمت دیپلماسی نوین و دیپلماسی عمومی نوین حرکت کنند. البته سعیدی (۱۳۹۳) بیان می‌کند که «ظهور دیپلماسی نوین هرگز به معنای زوال

1. Diplomacy

2. Diploma

3. Post-Westphalian

دیپلماسی سنتی دولت‌محور و منسوخ شدن آن نیست و هنوز هم دولت‌ها اصلی‌ترین کنشگران عرصه روابط دیپلماتیک هستند. دیپلماسی نوین در طول دیپلماسی سنتی و به‌عنوان مکمل و یاری‌دهنده آن در راستای تحقق هرچه بهتر اهداف سیاسی خارجی دولت‌ها هویت می‌یابد و به‌هیچ‌وجه نمی‌تواند جایگزین نمونه سلف خود شود.» (سعیدی، ۱۳۹۳: ۷۲)

با توجه به مقدمات گفته‌شده می‌توان تعریف دیپلماسی عمومی نوین را این‌گونه بیان کرد که دیپلماسی عمومی نوین عبارت است از «مدیریت روابط کشورها با یکدیگر و میان کشورها با دیگر بازیگران بین‌المللی، که این بازیگران شامل گروه‌ها، سازمان‌ها و افرادی هستند که در کنار دولت‌ها دیپلماسی را به‌عنوان نظامی اطلاعاتی برای بیان و دفاع از منافع و اعلان تهدیدها و اولتیماتوم‌ها به کار می‌برند. در واقع دیپلماسی مجرای تماسی است برای اعلام مواضع، جمع‌آوری اطلاعات و راضی یا قانع کردن یک کشور برای حمایت از مواضع کشوری دیگر» (آشنا و جعفری هفتخوانی، ۱۳۸۶: ۱۸۱).

۲-۲. نمایندگان خارجی

در تاریخ روابط بین‌الملل به نمایندگان و فرستادگان خارجی کشورها، سفیر گفته می‌شد. اما مفهوم سفارت به مرور زمان دچار تحولاتی شده است و نمایندگان فرهنگی، اقتصادی، نظامی و ... نیز علاوه بر نمایندگان سیاسی به مأموریت‌های خارجی فرستاده می‌شدند. با توجه به این نکته و اشتراک دیپلمات‌های سیاسی و فرهنگی در وظایف اخلاقی، در این مقاله از عبارت «نمایندگان خارجی» استفاده شده است تا شامل همه گروه‌ها بشود.

واژه‌های سفیر و سفارت هر دو از ریشه «سفر» است. راغب اصفهانی می‌نویسد: «سفر برداشتن پرده است و این معنا اختصاص به اعیان دارد؛ مانند برداشتن عمامه از سر و روبند از چهره» (راغب اصفهانی، ۱۳۸۷: ۲۳۳). یکی از معانی دیگر به معنای «اصلاح کردن» و «صلح دادن» و ... هست؛ مانند: «سفر بین القوم؛ بین آن گروه (قوم) را اصلاح کرد و صلح برقرار کرد» (معلوف و دیگران، ۱۳۷۷: ۷۰۵). بنابراین می‌توان معنای سفیر را این‌گونه بیان کرد که او کسی است که باید از حقیقت

پرده‌برداری کند و در میان قوم یا گروه و ملتی که وجود دارد به روشننگری پردازد تا صلح و آرامش محقق شود. شاید به واسطه همین شأن پرده‌برداری از حقیقت و هدایت باشد که در تاریخ، نخستین سفرا از شخصیت‌هایی مذهبی بودند که از سوی پاپ و با عنوان «مسئولین» به دربار پادشاهان فرانسه ارسال می‌شدند (ابن فراء و همکاران، ۱۳۶۳: ۹۷).

باید توجه داشت که سفیر و سفارت در گذشته بیشتر ماهیت سیاسی داشته و برای آنان وظایف فرهنگی، اقتصادی و اخلاقی در نظر گرفته نمی‌شد. در دوران قدیم سفیر نماینده رئیس دولت خود بوده و با رئیس دولت پذیرنده مستقیماً قرارداد می‌بست؛ اما «امروز سفرا فقط نماینده رؤسای دولت‌های خود در مورد مصالح و منافع شخصی ایشان نیستند؛ چراکه در شرایط امروز و وضع بین‌المللی حاضر پادشاه دارای قدرت مطلقه نیست؛ و آنچه نمایندگان سیاسی بر عهده‌دارند حفظ مصالح تمام ملت است» (ابن فراء و همکاران، ۱۳۶۳: ۱۰۴-۱۰۵). همچنین در گذشته به علت گسترده نبودن سطح روابط با سایر کشورها در مقایسه با امروز، سفیر با اتمام مأموریت خود باید به کشور خود بازمی‌گشت و مسئله استقرار و سکونت در آن کشور مطرح نبود. از سوی دیگر ترس کشورها از جاسوسی مانعی بزرگ برای استقرار دائمی سفرا بود و از این رو نمی‌توانستند اقامت طولانی نماینده یک دولت خارجی را در خاک خود به آسانی تحمل کنند (ابن فراء و همکاران، ۱۳۶۳: ۹۶)؛ اما امروزه به علت کثرت وظایف و توسعه آن‌ها اقامت سفرا در کشور میزبان امری ضروری تلقی می‌شود (ابن فراء و همکاران، ۱۳۶۳: ۹۷-۹۸).

۲-۲-۱. جایگاه و تأثیر نمایندگان خارجی

همان‌گونه که بیان شد، دیپلمات‌ها در اجرای سیاست خارجی هر کشور نقش کلیدی و هدایت‌کننده دارند؛ به همین خاطر از نگاه آلدپوش و توتونچیان (۱۳۷۲) «دیپلمات‌ها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین متغیرهای مؤثر در دیپلماسی وظایف حساسی بر عهده دارند که حسن انجام آن‌ها منوط به برخورداری دیپلمات از یک مجموعه ویژگی‌های خاص است» (آلدپوش و توتونچیان، ۱۳۷۲: ۹). علاوه بر این نمایندگان خارجی باید با توجه به تغییراتی که در حوزه روابط بین‌الملل و دیپلماسی در حال

رخ دادن است از یک سو و نظام ارزشی و آرمان‌های کشور متبوع خود از سوی دیگر، به وظایف جدید و اختصاصی خود توجه کرده و ویژگی‌های متناسب با آن را در خود ایجاد و تقویت کند. بی‌اعتنایی نسبت به این توانایی‌ها علاوه بر تبعات جبران‌ناپذیری که برای کشور به همراه دارد، به مخدوش شدن وجهه آن نیز می‌انجامد، چراکه هر دیپلمات، آیینه تمام‌نمای کشور، ملت و دولت متبوع خود است.

همچنین با توجه به ارتباط دیپلماسی عمومی با سیاست خارجی، تحلیل درست سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یک کشور انقلابی-اسلامی و در حال توسعه، اهمیت و ضرورت انتخاب چهارچوب مفهومی مناسب را مضاعف می‌کند. دهقانی فیروزآبادی (۱۳۸۸) معتقد است چهارچوب مفهومی مبتنی بر تلفیق بین سطوح (پیوستگی‌های ملی-بین‌المللی)^۱ روزنا جیمز قابلیت تحلیل و قدرت تبیین بیشتری برای تجزیه و تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی دارد؛ چرا که این رویکرد صرفاً به صورت تک‌عاملی به تحلیل سیاست خارجی نمی‌پردازد و به منابع پنج‌گانه «فردی، نقش حکومتی و بوروکراتیک، اجتماعی یا ملی و بین‌المللی یا سیستماتیک» توجه دارد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۵۹-۶۰). او در توضیح منبع فردی بیان می‌کند که ویژگی‌های شخصیتی نمایندگان خارجی همچون شجاعت و ترس، عصبانیت و آرامش، سنگدلی و شفقت، خودباختگی و خودباوری، مناعت طبع و ... در این دسته از منابع سیاست خارجی قرار می‌گیرند. همچنین «نظام ارزشی، باورها، تجربیات تاریخی، جامعه‌پذیری، پایگاه طبقاتی، خاستگاه فکری-عقیدتی رهبران، نقش انکارناپذیری در سیاست خارجی ایفا می‌کند که باید مورد توجه قرار گیرد» (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۶۰). ضرورت توجه به این بحث برای نظام جمهوری اسلامی که در چهارچوب اصل دعوت و با توجه به ویژگی‌ها و خصوصیات موجود در انقلاب اسلامی، صدور انقلاب را در دستور کار سیاست خارجی خود قرار داده است، دوچندان می‌شود. چراکه «جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان نظامی مبتنی بر یک انقلاب ایدئولوژیک از ابتدای شکل‌گیری، ملت‌های جهان را به‌عنوان مخاطبان اصلی پیام خود برگزیده است» (سعیدی، ۱۳۹۳: ۱۲۷). البته این سیاست در برهه‌هایی از تاریخ جمهوری اسلامی با درک درستی همراه نبوده و از آن به کارشکنی

۱. National-International Linkages

و اخلال در نظام‌های سیاسی دیگر، حمله نظامی و کشورگشایی و مواردی از این قبیل تعبیر شده است؛ اما با رجوع به اندیشه رهبران انقلاب و قانون اساسی متوجه خواهیم شد که صدور انقلاب به معنای «آگاهی بخشی و بیدارسازی مردمان و ملت‌های دیگر، رهایی‌بخشی و آزادسازی سایر ملل و جوامع تحت ظلم و ستم استبداد و استکبار، اشاعه و گسترش آموزه‌ها، ارزش‌ها، آرمان‌ها و گفتمان انقلاب اسلامی به فراسوی مرزهای جغرافیایی ایران از طریق تبیین و ترویج آن‌ها است.»

۲-۳. محدوده حاکمیت اخلاق

کلمه «اخلاق» جمع «خُلُق» است. این کلمه به معنی «سجیه و طبع و عادت» به کار رفته است. علم اخلاق یکی از اقسام حکمت عملیه است که حکمت خلقیه و تهذیب اخلاق نیز نامیده می‌شود (احمدی طباطبائی، ۱۳۸۷: ۲۳). به بیان دیگر علم اخلاق را می‌توان علم تبیین خوبی‌ها و بدی‌ها از یک سو و ارائه راهکار برای از میان بردن بدی‌ها و راسخ کردن خوبی‌ها از سوی دیگر دانست تا در نهایت انسان به غایت خلقت که قرب به خدا و سعادت در دنیا و آخرت است، دست پیدا کند.

البته در تعریف محدوده حاکمیت اخلاق، اختلاف نظرهایی وجود دارد؛ برخی حیطة حاکمیت آن را به اعمال و رفتار شخصی فرد محدود می‌کنند و برخی دیگر نیز از تسلط و اثرگذاری اخلاق بر عرصه‌های کلان اجتماعی همچون سیاست، اقتصاد، فرهنگ و ... سخن می‌گویند. عده‌ای دایره اخلاق را محدود به خود فرد انسان می‌دانند و انسان را علاوه بر خود نسبت به خانواده و اطرافیان او نیز مسئول نمی‌دانند. همچنانی که در قرآن کریم انسان نسبت به خود و خانواده خود مسئول شمرده شده است (تحریم: ۶).^۱ علاوه بر مسئولیتی که انسان نسبت به خود، خانواده و نزدیکان دارد، باید نسبت به سایر بندگان خدا و حتی شهرها نیز احساس مسئولیت داشته باشد. امیرالمؤمنین (ع) در خطبه ۱۶۷ نهج‌البلاغه، ضرورت این احساس مسئولیت را در قبال سایر مخلوقات خدا، شهرها و چارپایان نیز بیان می‌کنند (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۶۷).^۲ «مسئولیت‌های یک مؤمن همین نیست که شما فقط از خودتان مسئول

۱. «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ»

۲. «اتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَبِلَادِهِ، فَإِنَّكُمْ مُسْتَوُونَ حَتَّىٰ عَنِ الْبِقَاعِ وَالْبَهَائِمِ»

باشید یا نسبت به جامعه خودتان متعهد و مکلف باشد؛ تکلیف یک مؤمن نگرش به سراسر آفاق انسانیت است. در شرق و غرب هر نابسامانی باید انگیزه اصلاح شما را به سوی خود جلب کند» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۵۹/۰۱/۰۸).

بنابراین انسان مسلمان حتی «در قبال حوادث زندگی، در قبال سرنوشت جهان، سرنوشت کشور و سرنوشت جامعه، چه مسلمان و چه غیرمسلمان» مسئولیت دارد و «این احساس مسئولیت فقط نسبت به انسان‌های هم‌عقیده و مسلم و مؤمن نیست، بلکه حتی نسبت به غیرمسلمین و غیرمؤمنین هم احساس مسئولیت می‌کند» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۳/۰۹/۰۶). اهمیت این احساس مسئولیت فراملی در حدی است که اگر بر انسان روزی بگذرد و او به امور مسلمین اهتمام نداشته باشد، مسلمان نیست (الکافی، ج ۲: ۱۶۴).

باید در نظر داشت که این احساس مسئولیت به‌عنوان یک ابزار تبلیغاتی نبوده و ریشه در مفاهیمی همچون «کرامت انسانی» «برادری دینی» و «برابری انسانی» دارد. در آیه ۷۰ سوره اسراء^۱ مسئله کرامت برای تمامی انسان‌ها و به‌صورت مطلق بیان شده است و «نظام اسلامی معتقد به کرامت انسان است؛ انسان بما هو انسان، نه انسان فلان منطقه، انسان فلان نژاد، انسان فلان رنگ. با توجه به رهنمودهای حضرت علی^(ع) مردم یا برادران دینی و یا همانند انسان در آفرینش هستند (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳)^۲ و با این استدلال ایرانی اسلامی می‌خواهد به همه انسان‌ها خدمت کند؛ محبت کند؛ می‌خواهد با همه انسان‌ها، با همه ملت‌ها، روابط دوستانه و محبت‌آمیز داشته باشد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۰۸/۲۹). البته در یک اولویت‌بندی دیگر آن چیزی که باید برای مسلمانان اهمیت داشته باشد، مسئله اسلام و اعتقادات اسلامی است؛ شاید در سایر کشورها مسلمانانی وجود داشته باشند که ما با آن‌ها هم‌نژاد و هم‌زبان نباشیم ولی به‌واسطه اشتراک در اعتقادات با او احساس نزدیکی کنیم و از سوی دیگر امکان دارد افرادی هم‌زبان با ما باشند و در کشور با آنان زندگی کنیم؛ اما به جهت دوری از نظر اعتقادی با آنان بیگانه باشیم.

۱. «قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتُمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ وَ مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنَادِي يَا لِمُسْلِمِينَ قَلَمَ يَجِبُهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ»

۲. «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ»

۳. «أَشْعُرُ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ لِلرَّعِيَّةِ ... فَإِنَّهُمْ صِفَانُ: إِمَّا أَخُ لَكَ فِي الدِّينِ وَإِمَّا نَظِيرُ لَكَ فِي الْخَلْقِ»

همچنانی که خداوند متعال فرزند جناب نوح را نزدیک و از اهل ایشان به شما نمی‌آورد (خامنه‌ای، ۱۴۰۱ الف: ۶۹).

نکته مهم در این مسئولیت انسانی و خیرخواهی برای تمامی بشریت، توجه به اختیار و آزادی ملت‌ها است. این مسئولیت انسانی موجب نمی‌شود که ما به حقوق ملت‌ها تجاوز کنیم یا اخلاق و فرهنگ خود را به آنان تحمیل کنیم؛ «بلکه این به معنای عرضه کردن هدیه الهی به ملت‌ها است، تا ملت‌ها با اختیار خود، با انتخاب خود، با تشخیص خود راه درست را انتخاب کنند» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۴/۱۰/۰۸)

۲-۳-۱. وظایف اخلاقی

«وظیفه به معنای عملی است که شرعاً و عرفاً انسان باید آن را انجام بدهد و در صورت تخطی از آن مستحق مجازات خواهد شد» (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۱۴: ۲۰۵۲۲). هر نظامی متناسب با آرمان‌ها و ارزش‌های خود اهدافی را معین می‌کند و برای رسیدن به آن هدف برای اعضای جامعه و به‌خصوص کارگزاران سیاسی خود وظایفی را مشخص خواهد کرد. جمهوری اسلامی ایران نیز که مبتنی بر یک دین الهی شکل گرفته است، باید وظایف کارگزاران خود را از منابع دینی استخراج کند. از سوی دیگر «رعایت ادب اسلامی و فرهنگ ملی از جمله ابزارهایی است که موجب تأمین منافع ملی در عین پایبندی به مبانی اسلامی است؛ در صورتی که ما اخلاق اسلامی را رعایت کنیم و در عین حال منافع ملی را نیز تعقیب نماییم، این دو باعث هم‌افزایی شده و احترام طرف مقابل را نتیجه می‌دهد و مورد توجه بازیگران عرصه سیاست خارجی قرار می‌گیرد (محمدی‌سیرت و کولیوند، ۱۴۰۰: ۳۱۹).

بنابراین با توجه به مقدماتی که پیرامون تغییر و تحولات در نوع سفارت قدیم و جدید که توسعه وظایف از سیاسی به سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اخلاقی را به دنبال داشته و همچنین بر اساس مبنای «مسئولیت همگانی و انسانی» آیت‌الله خامنه‌ای، سفرها هم به‌عنوان یک انسان مسلمان و هم به‌عنوان نماینده جمهوری اسلامی ایران نسبت به هدایت اخلاقی و رواج ارزش‌های اخلاقی در میان مردمان کشور پذیرنده مسئولیت دارند. در این مسیر علاوه بر التزام خود شخص بر این ارزش‌ها، او باید خانواده خود را نیز به این ارزش‌ها دعوت کند تا به‌واسطه تطابقی که میان دعوت زبانی و دعوت عملی شخص سفیر و خانواده او به وجود می‌آید، هدف

هدایت مردم محقق شود. اهمیت مسئله دعوت عملی و ارائه یک الگو به اندازه‌های است که آیت‌الله خامنه‌ای «ایجاد یک حکومت بر مبنای اسلامی» را بزرگ‌ترین راه تبلیغ اسلامی می‌داند و به نقل از سید قطب «حکومت اسلامی کوچکی ولو در یک جزیره دورافتاده» را مفیدتر از هزاران کتاب و سخنرانی بیان می‌کنند. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۸/۰۲/۲۳). این وظایف اخلاقی با رویکرد منفعت‌گرا، با هدف ظاهرسازی و به‌قصد فریب نبوده و به‌منظور هدایت و رشد مردمان بومی انجام می‌گیرد. به تعبیر دیگر نوع نگاه اخلاقی طرح‌شده در سیاست خارجی، صرفاً محدود به راست‌گویی، پایبندی به تعهدات، قوانین جنگ و صلح، تلاش برای کنترل خشونت نبوده و در سطحی فراتر از آن یعنی؛ مقابله با بی‌دینی، ریشه‌کن کردن رذایل اخلاقی و تحقق جامعه‌ای سالم در سطح جهانی را از طریق دعوت مردم به انجام فضایل اخلاقی دنبال می‌کند.

۲-۴. اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

منظور از اندیشه، ساحت تفکر و آگاهی انسان است که در مقابل عمل قرار دارد. البته باید توجه داشت که همه گزاره‌های شناختی انسان اعم از تصورات و تصدیقات، گزاره‌های کلی و جزئی و همچنین گزاره‌های حکمت نظری (هست‌ها و نیست‌ها) و حکمت عملی (بایدها و نبایدها) در زمره اندیشه و آگاهی قرار می‌گیرند. بر همین اساس، در علم فقه نیز علاوه بر قول و فعل و تقریر معصوم^(ع) تایید و امضا نسبت به کردار یا گفتاری هم دلالت معرفتی و اندیشه‌ای دارد (باباخانی و همکاران، ۱۴۰۳: ۷۰). همچنین علیخانی در تعریف اندیشه بیان کرده است «اندیشه عبارت است از نتیجه و دستاورد کلنجارهای فکری اندیشمندان برای حل مسائل و پاسخ به پرسش‌های جامعه خود در موضوع مربوط» (علیخانی، ۱۴۰۱).

از میان اندیشمندان مسلمان، نگارنده سعی کرده است از ظرفیت اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در این پژوهش استفاده کند. چراکه «طرح اسلام به‌صورت مسلکی اجتماعی» و «ناظر به زندگی جمعی انسان‌ها» دغدغه‌ای است که ایشان در تقریر خود از دین بیان کرده‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۲۷).

وسعت اطلاعات و مطالعه بسیار و نگاه نقادانه و اجتهادی به مطالب، ویژگی خاصی به اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای می‌بخشد. آیت‌الله خامنه‌ای تربیت‌یافته حوزه

علمیه مشهد و قم و دانش‌آموخته فقه و اصول و فلسفه و مأنوس با قرآن کریم و نهج‌البلاغه و مطالعه‌گر عمیق و مفصل تاریخی و ادبی اسلام و جهان و دارای مراودات گسترده با روشنفکران، اندیشمندان ادبیات و دانشجویان تحصیل‌کرده اروپا و دارای تجربیات فراوان در عرصه تدریس و تحقیق و مبارزات اجتماعی و مسئولیت‌های بزرگ سیاسی و اجرایی هستند (موسوی، ۱۴۰۳: ۱۵۳).

در بُعد اجرایی نیز ایشان مسئولیت‌های مختلفی را عهده‌دار بودند که از میان آن‌ها می‌توان به نماینده امام در شورای عالی دفاع، نمایندگی مجلس شورای اسلامی و ریاست جمهوری اشاره کرد. این مسئولیت‌های گوناگون و ارتباط نزدیک با میدان عمل موجب شده بود که اندیشه ایشان صرفاً حاصل تدریس و تحصیل کتابخانه‌ای نباشد و ضمن آشنایی با اقتضائات میدان اجرا بتوانند به تحلیل‌ها و تجویزات آرمان‌گرایانه و واقع‌بینانه به‌صورت توأمان دست پیدا کنند. ایشان خصوصاً در دوران ریاست جمهوری سعی داشتند با فعال‌تر کردن عرصه دیپلماسی، بیشتر به سیاست خارجی ایران بپردازند. سفرهای متعدد خارجی ایشان در دوران ریاست جمهوری «برقراری پیوندهای جدی با شیعیان کشورهای چوچون عراق، لبنان و افغانستان» که موجب کمک‌رسانی جدی‌تر جمهوری اسلامی به آنان شد. تلاش‌های ایشان در دوران ریاست جمهوری در نهایت منجر به شکل‌گیری محور مقاومت در سال‌های دوره رهبری ایشان گردید (غفاری، ۱۳۹۹: ۲۷).

۳. روش‌شناسی تحقیق

با توجه به نوآوری ایده کلان مقاله که درصدد استخراج و صورت‌بندی مجموعه‌ای از متون است، در آن از رهیافت کیفی استفاده شده است. روش تحلیل مضمون پژوهشگر را قادر می‌سازد که داده‌های پراکنده را به مجموعه‌ای منسجم و یکپارچه تبدیل کند (Braun & Clarke, 2006). این روش «قالب مضامین، فهرستی از مضامین را به‌صورت سلسله‌مراتبی نشان می‌دهد. شبکه مضامین نیز ارتباط میان مضامین را در نگاره‌هایی شبیه تارنما نشان می‌دهد» (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰).

روش‌های مختلفی برای تحلیل مضمون وجود دارند؛ اما به‌طور کلی فرایند تحلیل مضمون را می‌توان به سه مرحله کلان تقسیم نمود: ۱. تجزیه و توصیف متن؛ ۲.

تشریح و تفسیر متن؛ ۳. ادغام و یکپارچه کردن مجدد متن (خنيفر و مسلمی، ۱۳۹۸).

داده‌های مورد نیاز این پژوهش با استفاده از شیوه جست‌وجوی کلیدواژه‌ای و متن‌کاوی استخراج شده است. داده‌های حاصل طی سه مرحله کدگذاری توصیفی، تحلیلی و یکپارچه‌ساز مورد تحلیل واقع شده است. در این فرایند از میان ۹۰ گزاره استخراج شده، تعداد ۲۸ کد توصیفی استخراج شد. کدهای توصیفی استخراج شده در گام بعدی کدگذاری ذیل ۹ کد تفسیری دسته‌بندی شدند و در آخرین مرحله کدگذاری کدهای تفسیری ذیل ۴ کد یکپارچه‌ساز قرار گرفتند. در نهایت با توجه به کدگذاری انجام شده، شبکه مضامین وظایف اخلاقی سفرای جمهوری اسلامی ایران از منظر آیت‌الله خامنه‌ای طراحی و ترسیم شد.

۳-۱. کدگذاری توصیفی

جدول ذیل، نمونه‌ای از مرحله اولیه تحلیل مضمون را نشان می‌دهد که در آن کدهای اولیه و مضامین پایه قابل مشاهده است:

جدول ۴: نمونه کدگذاری توصیفی

ردیف	گزاره	مضمون اولیه
۱	اگر بتوانید، صحیفه سجادیه را حتماً در نافله‌های نیمه‌شب بخوانید؛ این‌ها را جزو کارهای لازم بدانید. نگویید ما نماز واجب خود را هم با زحمت و زور می‌خوانیم و وقت نداریم؛ نه، این‌ها شوخی ندارد؛ این‌ها را باید خیلی جدی گرفت؛ نماز را خیلی باید جدی گرفت؛ توجه در نماز را خیلی باید جدی گرفت؛ این‌ها شما را آن‌چنان مستحکم می‌کند که در خود احساس قدرت می‌کنید (خامنه‌ای، بیانات ۱۳۸۱/۰۵/۲۷).	تهجد و شب‌زنده‌داری ارتباط و انس با قرآن و ادعیه
۲	تأکید می‌کنم که مدارس ایرانی را برای فرزندانان حتماً تشکیل دهید. همه‌جا احتیاج دارید به مدارس ایرانی. ولو پرخرج هم باشد، باید تشکیل شود. هم وزارت آموزش و پرورش باید کمک کند، هم خود وزارت خارجه باید کمک کند، هم خود شما سفرا. بچه‌هایتان را ایرانی و مسلمان بار بیاورید. صرف این‌که فلان کالج و مدرسه	توجه به تربیت اسلامی- ایرانی فرزندان

ردیف	گزاره	مضمون اولیه
	خارجی، فرهنگی و محلی، زبان یاد می‌دهد، فلان آموزش را می‌دهد، این‌ها هیچ‌کدام نمی‌تواند و نباید مشوق برای این باشد که ما برویم و بچه‌مان را دست آن‌ها بدهیم (خامنه‌ای، بیانات ۱۳۷۹/۰۵/۲۵).	
۳	باید در محیط سفارت رعایت کنید؛ یعنی سفارت باید یک محیط کاملاً اسلامی، مثل محیط داخل ایران و محیط‌های تدین باشد که هر کس به آنجا وارد می‌شود، باید آن‌قدر از نماز و نیاز و دعا و ذکر و صدق و خوش‌اخلاقی و محبت و احترام و همکاری و کار راه‌اندازی و خوب کار کردن و پُر کار کردن و صمیمانه کار کردن و با چهره بشاش کار کردن و با مردم و مراجعان -به‌خصوص با محتاجان از مراجعان- منصفانه برخوردن کردن و عادلانه برخورد کردن و مسائل شخصی را مطرح نکردن و دچار هیچ نوع -خدای‌نکرده- طمع مادی و پولی نشدن ببیند، که باور کند شما مسلمانید (خامنه‌ای، بیانات ۱۳۶۹/۰۵/۰۱).	ترویج معنویت در محیط و ظاهر سفارت
		رعایت اخلاق اسلامی در برخورد با مراجعین
۴	ما باید ابتکار عمل، برنامه‌ریزی جامع و تفصیلی و سرعت عمل و پیگیری را در مجموعه دستگاه دیپلماسی کشور تقویت کنیم. ابتکار عمل در مسئله ارتباطات خارجی بسیار مهم است. این‌که کشوری با دیپلماسی منفعل منتظر باشد دیگران چه می‌گویند و چه می‌کنند و بر اساس آن و به‌مقتضای ضرورت و موقعیت تصمیم بگیرد، بدترین شکل دیپلماسی است؛ باید از این به‌شدت پرهیز کنیم و مراقب باشیم این‌طور پیش نیاید (خامنه‌ای، بیانات ۱۳۸۲/۰۵/۲۷).	تحرک و مجاهدت
		برنامه‌ریزی و ابتکار

در مرحله دوم از فرایند تحلیل مضمون، با مقایسه مستمر مضامین پایه تولیدشده در مرحله پیشین، مضامین سازمان دهنده ایجاد شدند. برای تولید مضامین سازمان-دهنده چندین مضمون پایه که به لحاظ معنی و مفهوم با هم انسجام و هم‌خوانی دارند در ذیل یک مضمون سازمان‌دهنده جمع می‌شوند.

جدول ۵: کدگذاری تفسیری

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
وظایف معنوی و اعتقادی	خودسازی و حفظ ایمان
	ارتباط و انس با قرآن و ادعیه
	تهجد و شب زنده‌داری
	تقویت مبانی اعتقادی
وظایف شخصیتی	استغنا و مناعت طبع
	شجاعت
	عزت و اعتماد به نفس
وظایف ظاهری	محاسن گذاشتن
	کراوات نزدن
	شرکت نکردن در مجالس حرام
	دست ندادن با نامحرم
وظایف در قبال همسر	توجه به وضعیت معنوی همسر
	توجه به وضعیت اعتقادی و فکری همسر
وظایف در قبال فرزندان	توجه به وضعیت معنوی فرزندان
	توجه به وضعیت اعتقادی و فکری فرزندان
	توجه به تربیت ایرانی-اسلامی فرزندان

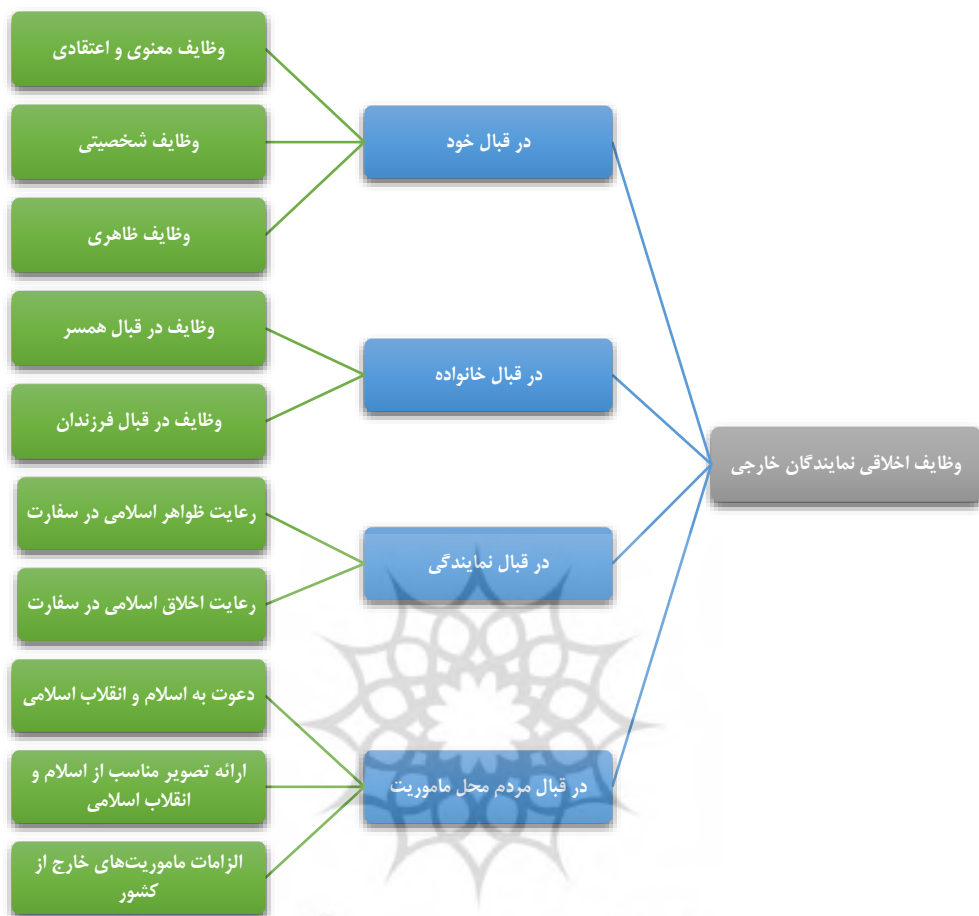
مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
رعایت ظواهر اسلامی در سفارت	رعایت شعونات اسلامی توسط کارمندان
	ترویج معنویت در محیط و ظاهر سفارت

۳-۳. یکپارچه‌سازی مضامین

در سومین و آخرین مرحله از فرایند تحلیل مضمون، به دسته‌بندی مضامین شکل‌گرفته از داده‌های به‌دست‌آمده پرداخته خواهد شد. جدول زیر نشان‌دهنده مضامین سازمان‌دهنده است.

جدول ۶: یکپارچه‌سازی مضامین

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده
وظایف نسبت به خود	وظایف معنوی و اعتقادی
	وظایف شخصیتی
	وظایف ظاهری
وظایف نسبت به خانواده	وظایف در قبال همسر
	وظایف در قبال فرزندان
وظایف نسبت به نمایندگی (رایزنی)	رعایت ظواهر اسلامی در سفارت
	رعایت اخلاق اسلامی در سفارت
وظایف نسبت به مردم محل ماموریت	دعوت به اسلام و انقلاب اسلامی
	ارائه تصویر مناسب از اسلام و انقلاب اسلامی
	التزام به الزامات ماموریت‌های خارج از کشور

شکل ۱: شبکه مضامین وظایف اخلاقی سفیر جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای

۴. بحث و نتیجه‌گیری

چنانکه در بخش ادبیات تحقیق بیان شد، با توجه به سیره پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) متوجه می‌شویم که هر مسلمانی باید نسبت به هدایت و رشد سایر انسان‌ها دلسوز بوده و در راستای این هدف تلاش کند. سفرا که به‌عنوان نمایندگان رسمی سیاست خارجی در کشورهای محل مأموریت به فعالیت مشغول هستند، باید وظایفی اخلاقی را برای تحقق این هدف انجام بدهند که در وهله اول به‌عنوان یک

مسلمان و در گام بعدی به جهت تأمین منافع ملی و تبیین حرف حق نظام اسلامی، باید به این مسئله توجه ویژه و مضاعف داشته باشند.

۴-۱. در قبال خود

نکته حائز اهمیت در انجام وظایف و به تعبیری رهبری یک اجتماع انسانی خودسازی فردی است، همچنانی که امیرالمؤمنین^(ع) در حکمت ۷۳ نهج البلاغه به تقدم تربیت درونی فرد و سپس اقدام به تربیت دیگران تأکید می‌کنند و در شکل این تربیت نیز رفتار انسان را نسبت به گفتار او مؤثرتر می‌دانند (نهج البلاغه، حکمت ۷۳).^۱ این نکته در تحلیل آیت‌الله خامنه‌ای از بعثت انبیا نیز مشخص است؛ ایشان معتقدند که بعد از آن «تحول روحی و رستاخیز عظیم» در باطن پیامبران است که آن‌ها می‌توانند «شور و تحول و دگرگونی و بعث و انبعاث» در جامعه را به وجود بیاورند (خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۲۶۱). وقتی در باطن سفیر چنین رستاخیز و برانگیختگی ایجاد بشود، او نیز همانند پیامبران آرام و قرار نخواهد داشت و مانند یک «شعله سوزانی» سر از پا نمی‌شناسد و هنگامی که نگاهی به وضعیت جامعه کند و متوجه بنیان‌های اشتباه و برخلاف فطرت انسانی آن جامعه شود، «می‌فهمد که این عمارت باید به یک عمارت نیکو تبدیل شود» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۲۸۴). اگر چنین حالتی در نمایندگان خارجی وجود نداشته باشد، آنان در میان کارهای روزمره خود و نمایندگی غرق خواهند شد و دیگر نمی‌توانند به وظایف و رای این وظایف فکر کرده و آنان را انجام دهند. اساساً آیت‌الله خامنه‌ای یکی از ویژگی‌های جامعه اسلامی را همین احساس مسئولیت معرفی می‌کند؛ در جامعه اسلامی «کسی حق ندارد بگوید مرا مصالح خودم بس، مرا در دسرهای خودم بس، مرا کارهای خودم بس، نمی‌رسم به کارهای دیگران بپردازم؛ برای خاطر اینکه همه باهم، همه اجزا و اعضای یک پیکر و اندام‌های یک بدنند، مگر می‌توانند این جور بگویند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۳۳۶). بنابراین خودسازی فردی شخص سفیر به‌عنوان نماینده جمهوری اسلامی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند و اولین مرحله از خودسازی فردی شامل رعایت آداب ظاهری است که شخص باید نسبت به رعایت حلال و حرام‌های ظاهری حساسیت داشته باشد. این مسئله در بُعد

۱. «مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا، فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ»

ایجابی می‌تواند مصادیقی همچون گذاشتن محاسن و در بُعد سلبی به پرهیز از شرکت در مجالسی که مشروبات الکلی در آن مصرف می‌شود، پرهیز از دست دادن با زن نامحرم، پرهیز استفاده از کراوات و ... را شامل شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۸/۱۲/۰۹).

از سوی دیگر زندگی در یک محیط خارج از فضای اسلامی خود باعث کاهش ایمان انسان خواهد شد. در همین راستا رهبری به نمایندگان خارجی پیرامون ضرورت مسئله مراقبت و حراست از ایمان تذکر می‌دهند؛ چراکه در صورت عدم مراقبت و حراست از ایمان در مقدس‌ترین اماکن نیز ایمان انسان کاهش خواهد یافت (ایمانی‌پور، ۱۴۰۲: ۱۸۶). البته طبعاً به علت دوری از فضای جامعه اسلامی نمایندگان خارجی باید بیشتر نسبت به رعایت تقوا اهتمام داشته باشد. آیت‌الله خامنه‌ای نمایندگان خارجی را به فضانوردانی تشبیه می‌کنند که به خارج از جو زمین رفته‌اند و باید به جهت زنده ماندن در آنجا با خود اکسیژن لازم را به همراه داشته باشند. ایشان تقوا برای نمایندگان خارجی را به‌مثابه اکسیژنی برای فضانوردان معرفی می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۰/۰۴/۱۸).

همچنین ایشان برای حفظ و تقویت ایمان «انس مستمر ولو روزی نیم‌صفحه»، انس با ادعیه خصوصاً «انس با صحیفه سجادیه» و به‌ویژه دعای ۵ این مجموعه ارزشمند، «قرائت ادعیه صحیفه سجادیه در نوافل» و «تحکیم اعتقادات با مطالعه کتاب‌های مفید» و ... را خطاب به نمایندگان خارجی توصیه می‌کنند.

۴-۲. در قبال خانواده خود (همسر و فرزند)

در اسلام یکی از وظایف مهم توجه به و مراقبت از خانواده است که قبول مسئولیت نه‌تنها باعث ساقط‌شدن این وظیفه نمی‌شود، بلکه مسئول باید مراقبت بیشتری را نسبت به خانواده خود داشته باشد. همچنانی که در آیه ۶ سوره تحریم آمده است: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید خود و خانواده خویش را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌ها است نگه دارید» (تحریم: ۶)^۱. به‌بیان دیگر در نگاه اسلامی صرفاً انجام

۱. «یا ایها الذین آمنوا فوا أنفسکم و أهلیکم نارا و قودها الناس و الحجارة»

وظایف سیاسی و اجتماعی اهمیت ندارد، بلکه تربیت و رشد خود انسان و خانواده او موضوعیت پیدا می‌کند.

در این رابطه نوع تعامل خداوند با جناب نوح، می‌تواند سرلوحه نمایندگان خارجی باشد که خدا او را از خانواده جناب نوح به شمار نیاورد. «مردمی که مومند، بچه‌هایشان کافر می‌شوند بدانند! اگر می‌توانند بچه‌هایشان را هدایت کنند، خب بکنند؛ اما اگر بچه را نتوانستند هدایت کنند، بدانند که این بچه، بچه آن‌ها نیست» (خامنه‌ای، ۱۴۰۱ ب، ۱۵۴). آیت‌الله خامنه‌ای در توصیه به ائمه جمعه حتی به مسئله تبیین فاصله و تمایز میان مسئولان و فرزندان آنان که پایبند به مبانی اسلامی و انقلاب نیستند برای مردم تصریح کرده‌اند که در صورت عدم موفقیت در تربیت فرزندان برای مردم بیان کنند که «این از اهل ما نیست» و این کار را جزو برنامه‌های قطعی خود قرار دهند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۲/۰۶/۲۸).

البته با نگاه کارکردی التزام سفیر و خانواده او به‌عنوان نماینده و بازگوکننده آرمان‌های اسلامی کشور ایران، می‌تواند یکی از عوامل مهم در ایجاد تصویر مناسب از ایران اسلامی و جلب اعتماد مردمان آن کشور بشود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۸/۱۲/۰۹). با توجه به این دو نکته، رهبری در توصیه‌های خود به سفرا برای همسر آن‌ها نیز نقش ویژه‌ای قائل هستند؛ چراکه زنان در مدیریت فضای خانه نقش مهمی داشته و اگر آنان دستورات شرعی را رعایت کنند، خود این مسئله هم در تربیت فرزندان و هم در توجه نماینده خارجی به آن مسائل تأثیری جدی خواهد داشت (به نقل از نوش‌آبادی، ۱۳۹۶: ۸۸).

نکته بعدی در خانواده توجه به فرزندان و تربیت اسلامی-ایرانی آنان است. ایشان نسبت به تشکیل مدارس ایرانی برای فرزندان نمایندگان خارجی-ولو در صورت پرخرج بودن- تأکید داشته و بهانه‌هایی همچون آموزش زبان محلی را برای تحصیل فرزندان در کالج‌ها و مدارس خارجی قبول ندارند؛ چراکه در این صورت تربیت آنان را به دست افراد خارجی و بیگانه سپرده‌ایم (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۰۵/۲۵). آیت‌الله خامنه‌ای در توجه نسبت به آلودگی‌های محیطی خارج از کشور به سفرا توصیه می‌کنند که درباره پشتیبانی فکری و اعتقادی خانواده خود نیز حساس و نگران باشند. ایشان یکی از آسیب‌های دستگاه دیپلماسی را این مسئله بیان می‌کنند

که در ابتدای مأموریت خانواده نمایندگان خارجی همراه با اعتقادات مذهبی به آن کشور سفر می‌کنند؛ اما در هنگام بازگشت به تهران، اعتقادات خود را نسبت به دین و انقلاب و ... از دست می‌دهند (به نقل از نوش‌آبادی، ۱۳۹۶: ۸۸-۸۹).

۳-۴. در قبال افراد نمایندگی ایران

سفارتخانه ویترونی است که به جهت نشان‌دادن فرهنگ یک کشور، در کشورهای دیگر به نمایش گذاشته می‌شود، بنابراین هر مقدار که این ویترونی با آرمان‌ها و ارزش‌های آن کشور هم‌خوانی بیشتری داشته باشد، نقش مؤثرتری در دیپلماسی و سیاست خارجی کشور خواهد داشت. در همین راستا آیت‌الله خامنه‌ای به نظم و انضباط، دوری از ولخرجی، رعایت مظاهر اسلامی توسط کارکنان سفارت، ارتباط مؤثر و اثرگذاری با هم‌وطنان ایرانی در خارج از کشور و برنامه‌ریزی برای نمایندگی جمهوری اسلامی توصیه می‌کنند. ایشان همچنین تدین را بزرگ‌ترین جاذبه معرفی می‌کنند و متدین بودن افراد نمایندگی را به‌عنوان یکی از عوامل خوشایند برای مراجعان بیان می‌دارند. این تدین باعث رواج و حاکمیت روح اسلامی در محیط نمایندگی خواهد شد که باید میان تمامی افراد اعم از کارمندان اداری، آشپز، شخص سفیر و ... جریان داشته باشد (به نقل از نوش‌آبادی، ۱۳۹۶: ۷۶-۷۷).

ایشان با توجه به اصل مسئولیت همگانی - که در بخش چهارچوب مفهومی بیان شد - جایگاه نمایندگان خارجی را همچون یک استاد و پدر بیان می‌کنند که با دقت و دلسوزی نسبت به شاگرد و خانواده خود برخورد می‌کند، تا بتواند هرچه بیشتر به رشد افراد مشغول در نمایندگی و جریان داشتن تدین، تعهد و به‌صورت کلی ارزش‌های اسلامی در محیط نمایندگی کمک کند (به نقل از نوش‌آبادی، ۱۳۹۶: ۸۰). ضرورت تدین و این ارتباط میان افراد حاضر در نمایندگی با الگوی تحلیلی ولایت رهبری نیز قابل تبیین است؛ چراکه وقتی انسان به خارج از کشور می‌رود به‌مثابه شخصی است که در رودخانه و برخلاف جریان آب حرکت می‌کند و نیاز به یک دستگیره‌ای دارد تا خود را در آن شرایط حفظ کند و این همبستگی میان مؤمنان یا همان ولایت مهم‌ترین عامل در این موضوع است.

۴-۴. در قبال مردم کشور محل مأموریت

در بخش چهارچوب مفهومی بیان شد که انسان نسبت به تمامی افراد مسئولیت دارد و باید نسبت به آنان احساس مسئولیت کند و با دعوت آنان به اسلام، البته همراه با دلسوزی و خیرخواهی، از مسیر درست آن، به رشد و هدایت انسان‌ها کمک کند. همچنین مهم‌ترین و مؤثرترین ابزار برای تبلیغ و دعوت به اسلام، بنابر روایات دعوت عملی در کنار دعوت زبانی است. با این مقدمه تمامی رفتارهای سفرا و نمایندگان خارجی جمهوری اسلامی در قبال ترویج و تبلیغ اسلام و نظام اسلامی می‌بایست در زمره وظایف اخلاقی آنان جای گیرد. بنابراین ارتباط با مردم کشور محل مأموریت نه تنها ضروری و واجب است، بلکه اگر اهمیت آن بیشتر از ارتباطات رسمی نباشد، کمتر نیز نیست. از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای وظیفه سفیر منحصر در کار دیپلماسی، به معنای مصطلح نبوده و او نباید به بهانه جایگاه سیاسی خود ارتباطی با مردم محل مأموریت نداشته باشد، بلکه او باید به‌وسیله ارتباط و تعامل با مردم به انتقال فرهنگ جمهوری اسلامی بپردازد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۳/۰۵/۰۱).

البته واضح است که شخص سفیر برای انتقال فرهنگ جمهوری اسلامی باید نسبت به آن و انقلاب اسلامی شناخت جامع و درستی داشته باشد. شناخت درستی که جذابیت‌ها، مواضع، نظرات، عقاید و به‌صورت کلی حرف‌نوی انقلاب اسلامی را در آن درک کرده باشد و بتواند با شناسایی عناصر مساعد و اثرگذار، آنان را به‌عنوان مخاطب هدف خود انتخاب کرده و فرهنگ جمهوری اسلامی ایران را به شکل استدلالی در محیط کار و محل مأموریت خود ارائه کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۲/۰۵/۲۷). آیت‌الله خامنه‌ای تسلیم شدن در مقابل روش و فکر کشورهای دیگر را که موجب حل و هضم شدن ما خواهد شد، کار غلطی است. ایشان تکرار مفاهیم غربی را موجب نزدیکی و به رسمیت شناخته شدن انقلاب اسلامی نمی‌دانند؛ چراکه مفاهیم غربی برای آنان تازگی نداشته و تکراری است و به‌عنوان راه‌حل جایگزین بیان می‌دارند که ما باید حرف‌نوی خودمان را بیان کنیم (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۸/۱۲/۰۹).

همچنین یکی از راهکارهای مؤثر نشان‌دادن و انتقال فرهنگ جمهوری اسلامی به مردم سایر کشورها، برخورد مهربانانه است که در جلب قلوب آنان بسیار مؤثر بوده

است. البته همین توجه به ملتها که مخاطبان اصلی و واقعی انقلاب اسلامی هستند کار را برای سفرای جمهوری اسلامی سخت‌تر خواهد کرد. آیت‌الله خامنه‌ای با توجه به اهداف انقلاب اسلامی یکی از دشواری‌های سفرای جمهوری اسلامی در مقایسه با سفرای سایر کشورها را رفتار «حقیقتاً مهربانانه و دوستانه و باصفا» با مردم و ملت آن کشور به شمار می‌آورند (به نقل از نوش‌آبادی، ۱۳۹۶: ۸۴-۸۵). از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای یکی از مصادیق صدور انقلاب که معادل دیپلماسی عمومی است؛ خوب و مسلمانانه زندگی کردن شهروندان جمهوری اسلامی است، تا مسلمان‌های دنیا نیز از این شیوه زندگی الگو بگیرند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۷/۰۱/۱۹).

از ابزارهای مهم دیگر در انتقال فرهنگ استفاده از امکانات رسانه‌ای و شبکه‌های مجازی مورد استفاده در کشور میزبان است؛ بنابراین شخص سفیر یا سفارت باید نسبت به شبکه‌های مجازی رایج در کشور میزبان آشنایی داشته و در آن فعالیت مستمر و پویایی داشته باشند تا بتواند «تعامل مستحکمی را میان سفیر و رسانه‌های کشور و شبکه‌های بین‌المللی» که در اختیار داریم، ایجاد کند. البته در فعالیت‌های رسانه‌ای صرفاً نباید به عوامل مادی و تکنولوژیک تکیه کرد، بلکه از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای «خود سفیر یک رسانه است» که می‌تواند مواضع جمهوری اسلامی را تبیین کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۰۵/۲۵).

آیت‌الله خامنه‌ای با توجه به توصیه قرآن، مبنی بر تمرکز و استفاده از «کلمه سواء» در گفت‌وگوها توصیه می‌کنند که دغدغه مردم جهان و موضوعات دارای اهمیت برای آنان، اتفاقاً در حوزه‌هایی وجود دارد که ما در آنها سخن مستدل و محکمی داریم و باید به صورت منطقی و فعال (نه انفعالی) مواضع خود را بیان کنیم و صرفاً به پاسخ دادن به شبهات اکتفا نکنیم. از دیدگاه ایشان دین اسلام در مسائلی همچون «حقوق بشر، حقوق اقلیت‌ها، مبارزه با تروریسم، حقوق زنان، ممنوعیت استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی، برابری دولت‌ها، انرژی هسته‌ای و ...» حرف‌های محکمی دارد که ایجاب می‌کند به عنوان مدعی «با اعتماد به نفس کامل و از موضعی تهاجمی و فعال» این مواضع را تبیین کنیم (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۰۵/۲۵).

البته این تأکید بر ارتباط با مردم و مخاطب با آنان به معنای نفی ارتباط با مسئولان کشور میزبان نبوده و باید در مراوداتی که با مسئولان کشورهای میزبان

داریم با بیانی صحیح انقلاب اسلامی و مزیت‌های آن را تبلیغ کنیم. آیت‌الله خامنه‌ای با تکیه بر دیپلماسی فعال و پرهیز از دیپلماسی «پشت میزی» ارتباط تنگاتنگ با مسئولان، شخصیت‌های برجسته، روشنفکران و ... در کشور میزبان را یک نکته مهم می‌شمارند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۸/۱۲/۰۹).

نتیجه‌گیری

داده‌های مورد نیاز برای این پژوهش از بیانات و مکتوبات موجود، به‌دست‌آمده و با استفاده از روش تحلیل مضمون، مورد پردازش و تحلیل واقع شد. نتایج این پژوهش نهایتاً ذیل چهار مقوله کلان «وظایف اخلاقی سفیر در قبال خود»، «وظایف اخلاقی سفیر در قبال خانواده»، «وظایف اخلاقی سفیر در قبال مردم محل مأموریت» طبقه‌بندی شد. در ادامه پاسخ سؤالات اصلی و فرعی این پژوهش به‌اختصار توضیح داده می‌شود:

- ❖ نمایندگان خارجی چه در گذشته و چه در عصر حاضر، دارای جایگاه ارزشمندی هستند که به موجب آن همیشه مورد احترام خاصی قرار می‌گیرند. در دوران حاضر با توجه به استقرار و سکونت سفرا در کشور میزبان و به علت ارتباط نزدیک و شناخت عینی نسبت به سایر افراد، آنان به‌مثابه دیدبان‌های کشور خود عمل کرده و آموزش، تربیت و حمایت از آنان مسئله مهمی است؛
- ❖ سفیر در گذشته دارای وظایف مشخص غالباً سیاسی بود و فعالیت‌هایی از قبیل رساندن پیام، میانجیگری، درخواست صلح، درخواست کمک نظامی، درخواست کمک اقتصادی و برقراری پیوندهای زناشویی میان حکومت‌ها را انجام می‌داد. همچنین در گذشته سفیر به‌عنوان نماینده و حافظ منافع شخص حاکم عمل می‌کرد؛ اما امروزه او باید منافع عمومی ملت خود را هم در نظر بگیرد و با استفاده از تمامی ابزارهای موجود، منافع اقتصادی، سیاسی، فرهنگی مردم خود را تأمین کند؛
- ❖ با توجه به ویژگی‌های پساوستفالی که موجب اهمیت‌یافتن افکار عمومی و افزایش قدرت تأثیر آن بر دستیابی یا ناکامی منافع ملی در

عرصه سیاست خارجی شده است، نمایندگان خارجی کشورها، سعی می‌کنند تا در برخورد با مردم بومی، مهربانانه و همراه با رعایت اخلاق اجتماعی رفتار کنند تا تصویر خوبی را در میان مردم محل مأموریت ایجاد کرده و در تحقق منافع ملی کشور متبوع خود موفق باشند. از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای جمهوری اسلامی مبتنی بر اصولی همچون «کرامت انسانی»، «برادری دینی» و «برابری انسانی» نسبت به تمامی انسان‌ها چه مسلمان و چه غیرمسلمان وظایفی بر عهده داشته و باید آنان را با رفتار و گفتار خود به دین اسلام و هدایت معنوی دعوت کند. این وظایف از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای با رویکردی وظیفه‌محور و نه منفعت‌گرایانه به چهار دسته «وظایف اخلاقی سفیر در قبال خود»، «وظایف اخلاقی سفیر در قبال خانواده»، «وظایف اخلاقی سفیر در قبال نمایندگی» و «وظایف اخلاقی سفیر در قبال مردم محل مأموریت» قابل بیان است. البته باید توجه داشت در این نوشته، اخلاق در مقابل عقاید و احکام نبوده و به معنای همان «فرهنگ انقلابی» است؛

❖ وظایف اخلاقی سفیر در قبال خود در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای به ۳ بخش ضرورت، وظایف معنوی و اعتقادی و رعایت ظواهر اسلامی تقسیم می‌شوند. ایشان در دیدارهایی که با دستگاه سیاست خارجی اعم از وزیر امور خارجه، سفرا، کارمندان سفارت‌ها در خارج از کشور و ... داشته‌اند به مسئله خانواده سفرا توجه جدی کرده و تشکیل مدارس فارسی‌زبان، توجه به تربیت اسلامی - ایرانی، وظایف همسران سفرا، پشتیبانی فکری و اعتقادی نسبت به خانواده را گوشزد کردند. آیت‌الله خامنه‌ای همچنین نظارت همراه با دلسوزی، نظم و انضباط، دوری از ولخرجی، رعایت مظاهر اسلامی توسط کارکنان سفارت، ارتباط مؤثر و اثرگذاری با هم‌وطنان ایرانی در خارج از کشور را در رابطه با وظایف سفیر نسبت به نمایندگی جمهوری اسلامی ایران مطرح کردند. آیت‌الله خامنه‌ای ارتباط با مردم محل مأموریت، انتقال فرهنگ، برخورد

مهربانانه، استفاده از ابزار رسانه، ارتباط با مسئولین کشور میزبان، استدلال پیرامون انقلاب اسلامی، صحبت درباره موضوعات مهم و مشترک را از وظایف سفیر در قبال محل مأموریت او بر می‌شمارند.

فهرست منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- ابن فراء، حسین بن محمد و منجد، صلاح‌الدین و اتابکی، پرویز (۱۳۶۳).
رسال الملوک؛ سفارت در اسلام و سفارت در غرب. تهران: سازمان انتشارات و آموزش اسلامی.
- احمدی طباطبایی، محمدرضا (۱۳۸۹). اخلاق و سیاست «رویکردی اسلامی و تطبیقی». تهران: دانشگاه امام صادق (ع) و پژوهش‌شکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۱). راهبردها و بایسته‌های سیاست خارجی و دیپلماسی جمهوری اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری. رهیافت انقلاب اسلامی ۱۹ (۲)، ۳-۲۴.
- ازغندی، سیدعلیرضا (۱۳۸۱). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: قومس.
- ایمانی‌پور، محمدمهدی (۱۴۰۲). دیپلماسی تراز انقلاب: مجموعه بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اصول و مبانی امور فرهنگی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران. تهران: موسسه فرهنگی هنری و انتشارات بین‌المللی الهدی.
- آشنا، حسام‌الدین و جعفری هفتخوانی، نادر (۱۳۸۶). دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی؛ پیوندها و اهداف. دوفصلنامه دانش سیاسی ۳ (۱)، ۱۸۱.
- آلدپوش، علی و توتونچیان، علیرضا (۱۳۷۲). دیپلمات و دیپلماسی. تهران: موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- باباخانی، مجتبی و جعفری هرستانی، علی و جوهری، محسن و قائمی‌راد، محمد و موسوی، سیدمصطفی (۱۴۰۳). تحلیل منظومه‌ای؛ روش پژوهش در اندیشه رهبران انقلاب. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- بارد، برایان (۱۳۹۶). دیپلمات‌ها چه کار می‌کنند: زندگی و کار دیپلمات‌ها. مترجم: مهدی سبحانی و داود رضایی اسکندری. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- پاکیان، اسدالله و آذین، احمد و جعفری‌نژاد، مسعود (۱۳۹۸). بررسی ابعاد و شاخص‌های دیپلماسی عمومی مقام معظم رهبری در سیاست خارجی جمهوری

- اسلامی ایران. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی ۴۰ (ویژه‌نامه)، ۳۲۳-۳۴۶.
- تو سکانو، برایان (۱۳۸۷). اخلاق و دیپلماسی. مترجم: فیروزه خسروانی و حسن حواییلی. تهران: هرمس.
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۹۰). دیپلماسی پیامبر (ص). تهران: سازمان تبلیغات اسلامی و شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲). طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن. تهران: موسسه فرهنگی هنری ایمان جهادی (صهبا).
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱ الف). تفسیر سوره جمعه. تهران: موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱ ب). تفسیر سوره مجادله. تهران: موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید (۱۳۹۸). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی. تهران: نگاه دانش.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳). لغت‌نامه دهخدا. تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- دهقانی فیروز آبادی، جلال. (۱۳۹۶). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات سمت.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال و رادفر، فیروزه (۱۳۸۹). الگوهای صدور انقلاب در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال و ستوده، محمد و ارجینی، حسین و صادق‌زاده، محمدعلی (۱۴۰۰). نقش رهبری نظام در کارآمدی دیپلماسی عمومی از طریق مدیریت تصویر. فصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم ۲۴ (۱)، ۱۶۹-۱۹۳.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ ق). مفردات الفاظ القرآن، ج اول. بیروت: دارالقلم.
- سازگار، محمدمهدی (۱۳۷۳). دیپلماسی عملی و تشریفات دیپلماتیک. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- سجادی، عبدالقیوم (۱۳۸۹). دیپلماسی و رفتار سیاسی در اسلام. قم: موسسه بوستان کتاب.

- سعیدی، روح‌الامین (۱۳۹۳). دیپلماسی عمومی جوهری اسلامی ایران: مطالعه موردی لبنان. تهران: ابرار معاصر.
- سیاهپوش، امیر (۱۳۹۸). سیاست از منظر آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای مدظله‌العالی. تهران: موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- سیمبر، رضا و رضاپور، دانیال و دانش، خسرو (۱۳۹۵). مخاطبان، اهداف و تقویت دیپلماسی عمومی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای. فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی ۱۹ (۳)، ۱۶۷-۱۹۰.
- شیخ‌الاسلامی، محمدحسین و نوری، حامد (۱۳۹۶). دیپلماسی عمومی. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۴۰۳ ق). الخصال. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- عابدی جعفری، حسن و تسلیمی، محمد سعید و فقیهی، ابوالحسن و شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی ۱۰ (۵)، ۱۵۱-۱۹۸.
- عرفانی، محمدنظیر و مسترحمی، سیدعیسی (۱۳۹۷). شیوه‌های دیپلماسی پیامبر (ص) در تعامل با اهل کتاب. مطالعات حدیث پژوهی پاییز و زمستان (۶)، ۸۳-۱۰۴.
- علیخانی، علی‌اکبر (۱۴۰۱). روش لایه‌ای در اندیشه پژوهی. تهران: نگاه معاصر.
- غفاری، مصطفی (۱۳۹۹). از نیمه‌ی خرداد. تهران: موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- لؤلویی، کیوان و جعفری‌نژاد، سیدمحمد و باباتبار سرخی، ابوالقاسم (۱۳۹۲). اخلاق علوی در پرتو الزامات روابط دیپلماتیک. تاریخ (دانشگاه آزاد اسلامی واحد محلات) (۳۰)، ۹۷-۱۱۳.
- مجلسی، محمدباقر (۱۳۵۷). بحارالانوار. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- محمدی سیرت، حسین و کولیوند، یونس (۱۴۰۰). منافع ملی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران: رویکردی تجربه‌نگارانه. تهران: دانشگاه جامع امام حسین (ع).
- محمودی، محمدرضا و قانع، امیررضا و قمری‌فام، سجاد (۱۳۹۵). اخلاق حرفه‌ای دیپلمات در منابع استنباط فقهی. گفتمان فقه و اصول ۱ (۱)، ۷۱-۸۰.

- معلوف، لویس (۱۳۷۷). فرهنگ بزرگ جامع نوین سیاح (ترجمه المنجد). ترجمه و تصحیح: احمد سیاح، حسن حسن‌زاده آملی و محمدتقی جعفری تبریزی. قم: کتابفروشی اسلام.
- ممتحنه الدوله، مهدی (۱۳۸۰). مآثر مهدیه (در تاریخچه تشکیل وزارت امور خارجه و اصول نوین در روابط بین‌الملل. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- منتظری، بهرام و مظاهری، مجید (۱۳۸۸). اخلاق و رفتار سیاسی پیامبر اعظم (ص). اخلاق (۱۵)، ۳۴-۵.
- موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۹۰). راهبردهای سیاست خارجی از منظر مقام معظم رهبری. تهران: موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- میرزاصالح، غلامحسین (۱۳۵۶). مقدمه‌ای بر تاریخ تئوری دیپلماسی. تهران: دانشگاه ملی ایران.
- نقوی، فاطمه (۱۳۹۴). اخلاق در روابط بین‌الملل و دیپلماسی از منظر قرآن و روایات. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، قم.
- نوش‌آبادی، حسین. (۱۳۹۶). دیپلماسی و نقشه راه در روابط بین‌الملل. تهران: مجد.
- Braun, Virginia; & Clarke, Victoria. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.